

LITEVSKÁ DETERMINOVANÁ ADJEKTIVA

Adjektiva, zájmena a participia mají gramatickou kategorii determinovanosti. Tu vyjadřují specifickými determinovanými tvary (viz „Skloňování Determinovaných přídavných jmen: Přehled“). Historicky tyto tvary vznikly ze syntagmat, tvořených adjektivem a zájmenem „jis/ji“: *geras + jis → gerasis*; *gera + ji → geroji*. V důsledku spojení obou složek jazykový systém přehodnotil morfologickou strukturu výsledného tvaru a vznikly nové, tzv. složité typy skloňování (lit. *įvardžiutinės formos*).

Nedeterminované adjektivní tvary vyjadřují vlastnosti věcí či osob; determinované tvary také vyjadřují vlastnosti věcí/osob, ale zároveň zdůrazňují, že se jedná o již známou/zmíněnou věc. Použitím determinovaného tvaru dosáhneme jednoho z dvou významových posunů: buď 1) vyčleníme jednu věc/osobu ze všech ostatních, anebo 2) zdůrazníme, že ta která věc/osoba byla již v řeči zmíněna dříve. (Tyto funkce determinovaných tvarů jsou blízké funkcím něm. a angl. určitého členu.)

1. Věc nebo osobu můžeme vyčlenit podle tří kritérií:

a) na základě větší intenzity či rozsahu té které vlastnosti:

Valgysime didžiajame kambaryje. (Budeme jíst ve velkém pokoji.)

Pasiimk gerasias pirštines. (Vezmi si ty lepší rukavice.)

1939 m. prasidėjo Didysis karas. (V r. 1939 začala Velká vojna.)

b) na základě opozičního protikladu dvou věcí (často se jedná o opozice párovitých věcí, např. rukou, noh a pod.):

Mano senieji batai buvo patogesni už naujuosius. (Moje staré boty byly pohodlnější než nové.)

Ji rašo kairiają ranka. (Ona píše levou rukou.)

Kultūros istorijoje vartojame terminus Mažoji ir Didžioji Lietuva. (V dějinách kultury používáme termíny Malá a Velká Litva.)

c) na základě individuální, unikátní vlastnosti:

Juk mane pažįsti! Aš Kriaučiūno dukra – to aukštojo. (Však mě znáš! Jsem dcera Kriaučiūnase – toho vysokého.)

Jis iš toli pamatė jos mėlynąją palaidinę su baltais ruoželiais. (Zdaleka rozpoznal její modrou, bíle pruhovanou halenku.)

Atostogavome prie Juodosios jūros. (Trávili jsme dovolenou u Černého moře.)

Determinované tvary litevština používá především v terminologii, např.:

a) *anksytyvosios bulvės* (ranní brambory); *didžioji kuolinga* (takový pták: Numenius arquata)

b) *lengvoji atletika*; *sunkioji atletika* (lehká a těžká atletika); *trumpieji ir ilgieji balsiai* (krátké a dlouhé samohlásky)

c) *juodieji serbentai* (černý rybíz); *baltasis lokys* (bílý (arktický) medvěd)

2. Pokud zmíníme nějakou věc/osobu poprvé, použijeme zpravidla obyčejný adjektivní tvar. Dále však přejdeme do determinovaných tvarů, abychom zdůraznili, že se jedná o již známou, zmíněnou věc/osobu:

Į universitetą atėjo dirbti naujas profesorius. Kadangi jis buvo labai mielas, naujajį profesorių visi studentai labai mėgo. (Do university nastoupil nový profesor. Jelikož byl velmi milý, všichni studenti ho měli rádi.)

POZNÁMKA: Opozice determinovaných a nedeterminovaných tvarů není v litevštině důsledná. Často nemůžeme jednoznačně vysvětlit používání (ne)determinovaných tvarů.